

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА ІМ. І. КРИП'ЯКЕВИЧА

Україна

КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА,
НАЦІОНАЛЬНА СВІДОМІСТЬ,
ДЕРЖАВНІСТЬ

2019
32

УДК 94:8](477)(082)

У 45

Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / гол. ред. Ігор Соляр; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2019. Вип. 32. 372 с.

Збірник об'єднує студії з історії, мовознавства та літературознавства.

Статті історичного блоку розкривають актуальні проблеми історії (Західноукраїнської Народної Республіки, воєнної історії), а також містять розвідки про відомих людей та їх значення у формуванні української державності.

Мовознавчі студії репрезентують дослідження мовних явищ за матеріалами пам'яток XVI–XVIII ст., засідань Галицького сейму, а також польовими матеріалами Чернігівщини.

Дослідження з літературознавства зосереджені довкола аналізу праць міжвоєнного періоду (Софія Яблонська-Уден), спогадів сучасників про відомих людей (Олена Пчілка).

Ukraine: Cultural Heritage, National Consciousness, Statehood / Ed. Ihor Soliar; NAS of Ukraine, I. Krypiakievych Institute of Ukrainian Studies. Lviv, 2019. Vol. 32. 372 p.

The collection of scientific papers is an interdisciplinary edition of the Institute which integrates studies in history, linguistics, and literary criticism.

Articles from historical block reveal current issues of history (the West Ukrainian People's Republic, military history) as well as investigations about famous persons and their importance in the formation of Ukrainian history.

Linguistic studies represent research of linguistic phenomena based on the materials of monuments of the 16th-18th centuries, meetings of Diet of Galicia and Lodomeria, field materials of Chernihiv region.

Literary criticism studies focus on the analysis of works of the interwar period (Sofia Jablonska-Uden), as well as memoirs of contemporaries about famous people (Olena Pchilka).

Рекомендувала до друку вчена рада

Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
(протокол № 10 від 26.11.2019 р.)

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР

Соляр Ігор Ярославович, д.і.н., с.н.с. (Україна)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Акіллі Алессандро (Achilli Alessandro), PhD (Australia)

Борчук Степан Миколайович, д.і.н., проф. (Україна)

Газдаг Вільмош (Gazdag Vilmos), PhD (Україна)

Даниленко Андрій (Danylenko Andriy), PhD, prof. (США)

Золтан Андраш (Zoltán András), dr hab., prof. (Угорщина)

Литвин Микола Романович, д.і.н., проф. (Україна)

Мозер Міхаель (Moser Michael), dr hab., prof. (Австрія)

Муравський Олег Іванович, к.і.н., с.н.с. (Україна)

Надрага Марта Степанівна, к.і.н., с.д. (Україна)

Пастух Тарас Васильович, д.філол.н., доц. (Україна)

Рембішевська Дорота Кристина (Rembiszewska Dorota Krystyna), dr hab., prof. (Польща)

Реманик Михайло Васильович, к.і.н. (Україна)

Ситник Олександр Степанович, д.і.н., проф. (Україна)

Ястремська Тетяна Олександрівна, к.філол.н., с.н.с. (Україна)

УДК [94(438+477): 321.7283УНР:3.55.02(477.83-25)]"1918/1919"
DOI: 10.33402/ukr.2019-32-186-195

Надія СТУКАЛІНА

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри управління повсякденною діяльністю військ
та тилового забезпечення Національної академії сухопутних військ
ім. гетьмана Петра Сагайдачного
ORCID: [https:// 0000-0002-5331-0745](https://0000-0002-5331-0745)
e-mail: nadiya.stukalina@gmail.com*

Світлана ЛУК'ЯНЧЕНКО

*кандидат історичних наук
доцент кафедри гуманітарних наук
Національної академії сухопутних військ
ім. гетьмана Петра Сагайдачного
ORCID: [https:// 0000-0002-9719-8871](https://0000-0002-9719-8871)
e-mail: svitlanakolibria@gmail.com*

ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНІ УСПІХИ ТА ПРОРАХУНКИ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ І ВІЙСЬКОВОГО УПРАВЛІННЯ ЗУНР У БИТВІ ЗА ЛЬВІВ У ПОЛЬСЬКО- УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ 1918–1919 РОКІВ

Проаналізовано передумови Листопадового чину, діяльність Центрального військового комітету з підготовки до збройної боротьби, згуртування українських військових сил, труднощі й перешкоди на цьому шляху. Розкрито основні рішення і відозви Української Національної Ради (УНРади), органів військового управління Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР) щодо мобілізації українського населення на боротьбу за власну державність та незалежність на теренах Східної Галичини. Висвітлено несприятливі умови військового будівництва ЗУНР, зокрема відсутність власних військових формувань. Проаналізовано діяльність Державного секретаріату військових справ (ДСВС) щодо комплектування Галицької армії, її правові основи, успіхи і прорахунки Начальної команди Галицької армії, кількість і якість збройних формувань, що брали участь у боротьбі за Львів та його околиці.

Ключові слова: Західноукраїнська Народна Республіка, Українська Національна Рада, Центральний військовий комітет, Державний секретаріат військових справ, Начальна команда Галицької армії.

У сучасний період розвитку держави, у час необхідності захисту її незалежності та територіальної цілісності в умовах агресії Російської Федерації проти

України, для перетворення української армії в надійну опору держави важливе значення має знання власного історичного досвіду боротьби за незалежність, оборони утвореної на західноукраїнських землях колишньої Австро-Угорської монархії Української держави – ЗУНР, коли український народ одержав реальну можливість здобуття національної і соціальної свободи. Дослідженню успіхів та невдач, перемог й поразок у боротьбі за власну державність присвячена ця стаття.

Мета дослідження – проаналізувати чинники, які позначилися на успіху й невдачі українського повстання 1 листопада 1918 р., захисті ЗУНР, а також вплив польських підпільних і легальних військових та парамілітарних організацій на населення Галичини. Методологічна основа наукового дослідження – діалектичний, історичний метод, системний підхід.

Основні завдання:

- з'ясувати воєнно-політичну ситуацію в Україні в період народно-демократичної революції в Галичині 1918 р., передумови створення та існування ЗУНР;
- проаналізувати заходи військово-політичного керівництва країни щодо її оборони, діяльність органів державної влади і військового управління в битві за Львів у польсько-українській війні 1918–1919 рр.

Джерельна база дослідження – опубліковані документи з історії ЗУНР, матеріали з фондів вітчизняних архівів, мемуари безпосередніх учасників тих подій, офіційні видання уряду ЗУНР, узагальнювальні наукові праці М. Литвина, К. Науменка, О. Шишки й ін.

Пригадаємо, деякі галицько-українські політики, побачивши, що Австрія не має наміру виконувати своїх обіцянок, закріплених у Маніфесті цесаря Карла I про реформу Австро-Угорської імперії, федеративні засади її державного устрою та автономію, згідно з таємними статтями Брестського договору, розробляли шляхи самостійного полагодження західноукраїнського питання. У серпні 1918 р. у Львові відбулися наради, на яких обговорювали питання про організацію адміністрації і війська, яке мало здобути Львів та Східну Галичину в цілому для створення української державності, оскільки виникло побоювання можливого захоплення Галичини поляками й проголошення ними власної держави¹. Українська парламентська репрезентація (УПР) зібралася 18 жовтня 1918 р. у Львові. На нараду прибули всі українські послы Віденського парламенту, члени палат Галицького й Буковинського сеймів, церковні ерархи, представники всіх політичних партій Галичини і Буковини. Тут було вирішено проголосити Західноукраїнську державу й обрано Національну Раду як найвищий представницький орган краю.

19 жовтня відбувся т. зв. з'їзд мужів довіри. На нього, крім учасників наради, прибуло декілька тисяч представників усіх верств населення². На нараді проголошено українську автономну державність у складі Австро-Угорської імперії. Водночас польська буржуазія, яка марила відновленням Речі Посполитої в кордонах до її поділів у XVIII ст., за підтримки Антанти і США, утворила у Кракові зі своїх

¹ Левицький К. Великий Зрив: До історії української державності від березня до листопада 1918 р. на підставі споминів та документів. Львів: Червона Калина, 1931. С. 95; Крезуб А. Нарис історії українсько-польської війни, 1918–1919. Львів: Червона Калина, 1933. С. 28.

² Кузьма О. Листопадові дні. 1918 р. Львів: НВФ «Українські технології». 2003. С. 31.

послів в австрійському парламенті Ліквідаційну комісію. Ця інституція планувала 1 листопада 1918 р. перебрати владу у Східній Галичині від цісарського намісника, не заперечуючи при цьому і збройного виступу своїх військових та воєнізованих організацій у Львові³. Наміри поляків пришвидшили початок збройного повстання у Східній Галичині. Хоча безпосередня підготовка приходу до влади у краї українців розпочалася ще в період перебування Легіону Українських січових стрільців (УСС) у Наддніпрянській Україні. Так, у травні 1918 р. у Жмеринці відбулася стрілецька нарада, на якій обговорювали політичне майбутнє Східної Галичини⁴.

Хід подальших подій головно визначали члени Української військової організації (УВО). Ще в перших числах вересня 1918 р. зо два десятки українських старшин львівської залоги об'єдналися в таємний гурток під назвою Центральний військовий комітет (ЦВК). Конструктивна діяльність, яку ця група розгорнула спочатку в частинах Львівського гарнізону, згодом – серед громадськості всього краю, відіграла вирішальну роль у Листопадовому чині.

У середині жовтня ЦВК реорганізувався в УВГК (Український військовий генеральний комісаріат). Він пильно стежив за ситуацією у краї, передусім за діями польських військових організацій, і наполегливо готувався до збройної боротьби, гуртуючи навколо себе українські військові сили⁵. Члени комісаріату зіткнулися зі серйозними труднощами. У цей час Легіон УСС переїхав на Буковину і всіляко намагався потрапити до Львова. Пропозиції українських політиків передислокувати його з Буковини до Львова, а також повернути українські полки із Західного і Східного фронтів, не одержали підтримки з боку австрійського уряду. До речі, з 34 полків, у яких українців було понад половину особового складу, у жовтні 1918 р. на Італійському, Сербському й Албанському фронтах перебували 30, і лише 4 – на Великій Україні⁶. До того ж, близько 100 тис. українців австро-угорської армії, котрі потрапили в полон під час осінньої катастрофи на Італійському фронті, взагалі були вилучені з національно-визвольних змагань 1918–1919 рр.⁷ Реально комісаріат опирався на українські підрозділи 3 полків, 2 стрілецьких куренів і загін жандармерії, у складі яких налічувалося 1 410 рядових та 60 офіцерів⁸.

31 жовтня УНРада запропонувала намісникові Галичини генералові Г. Гуйну передати владу українцям, але одержала відмову. Того ж дня на спільній нараді УНРади й Військового комісаріату було вирішено перебрати владу у Львові та провінції у свої руки. Того ж дня Генеральний комісаріат (його вже перейменували на Українську генеральну команду) розіслав кур'єрів у всі повітові міста з наказом на 1 листопада перебрати владу. Проти ночі 1 листопада українці захопили всі урядові будинки, стратегічні пункти Львова й заарештували намісника генерала Г. Гуйна. Військова сила української сторони становила близько 2 400 осіб. На решті території

³ Васюта І. К. Національно-визвольний рух у Західній Україні (1918–1939 рр.). Український історичний журнал. 2001. № 5. С. 26.

⁴ Гуцуляк М. Перший Листопад 1918 року на західних землях України. Київ: Либідь, 1993. С. 270.

⁵ Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. Львів, 1998. С. 32–34.

⁶ Там само. С. 88–95.

⁷ Там само. С. 34.

⁸ Крезуб А. Нарис історії українсько-польської війни, 1918–1919. С. 33; Кузьма О. Листопадові дні. 1918 р. С. 42–43.

перехід влади до УНРади відбувся спокійно, за винятком західних прикордонних повітів. У самому Львові вже 1 листопада точилася збройна боротьба з польськими загонами, чисельність яких у подальшому збільшилася до 4 000 осіб.

Потрібно зазначити, що після того, як на теренах Галичини постала ЗУНР, вона відразу ж стала об'єктом польської агресії. Польські війська рухалися на Львів через Перемишль (бригада генерала Б. Роя) і з Любліна через Раву-Руську (бригада полковника Е. Ридз-Смигли)⁹. Шовіністичні соціальні верхи й політичні кола Польщі намагалися підняти населення на захист «польськості» східних земель. Після відновлення втраченої понад 120 років до того незалежності Польської держави такі заклики знаходили широкий відгук у населення¹⁰.

Серйозним чинником, що впливав на успіх українського повстання 1 листопада 1918 р., була наявність польських підпільних і легальних, військових і парамілітарних організацій та товариств у краї. Основними підпільними структурами військового профілю були: Польська організація військова (ПОВ), Польські кадри військові (ПКВ) і Польський корпус допоміжний (ПКД)¹¹. Окрім того, у Львові доволі активно діяло легальне Товариство взаємної допомоги колишніх легіонерів. Організації мали чітку структуру. Вони були зорієнтовані на захист великодержавних планів польських шовіністичних кіл, поширюючи свій вплив на молодіжний, професійний, спортивний, жіночий рухи, тобто практично на всі верстви польського населення Галичини. Чимало поляків було у складі військових частин Львівського гарнізону. До того ж вони контролювали важливі владні структури Львова та десятків міст регіону.

Варто зауважити, що операція, відома під назвою Листопадового чину, відбулася практично безкровно, без серйозних боїв і жертв¹². Найбільш вдалою вона була у Львові. Невеликими силами, всього 60 старшин і 1 400 вояків, здобуто велике місто (205 тис. населення), де переважало польське населення (51,2 %) ¹³. Але відносний спокій на землях нової держави тривав недовго. Оговтавшись після несподіваного взяття влади УНРадою, уже 1 листопада польські великодержавні кола та їхні воєнізовані формування підняли заколот у Львові. Варто зауважити, що успішний і безкровний революційний акт породив передчасну ейфорію як в українських політичних діячів, так і народних масах. Чимало стрільців, вважаючи справу зробленою, уже на другий день після перевороту покинули Львів і розійшлися по домівках. Отаман Д. Вітовський був шокований, коли начальник штабу С. Горук повідомив, що з 1 400 стрільців і 60 старшин, які безпосередньо брали участь у перевороті, у строю залишилося лише 648¹⁴.

Між українцями й поляками почалася тривала і кровопролитна боротьба. Комендант Львова С. Горук оголосив у місті стан облоги, а до українських вояків

⁹ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). Ф. 1078 (Головне управління Генерального штабу УНР). Оп. 1. Спр. 82. Арк. 1–2 зв.

¹⁰ Історія України: нове бачення: у 2-х т. Київ: Вид-во «Україна», 1996. Т. 2. С. 108.

¹¹ Кузьма О. Листопадові дні. 1918 р. С. 86–89.

¹² ЦДАВО України. Ф. 1078 (Головне управління Генерального штабу УНР). Оп. 2. Спр. 24. Арк. 148–149.

¹³ Шишка О. Слідами листопадових боїв. Львів: Вид-во ун-ту «Львівська політехніка», 1993. С. 37.

¹⁴ Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. С. 47.

було видано відозву із закликами не випустити зброю з рук, боротися, як леви, бути завзятими й незламними¹⁵.

Коли проти ночі 1 листопада 1918 р. полякам стало відомо про повстання українців, на нараді керівництва польських військових організацій було ухвалено рішення про мобілізацію і захоплення важливих пунктів інфраструктури міста в західній частині Львова, передусім, головного залізничного вокзалу. Весь день тривала бурхлива активність польських військово-політичних сил. Уже на ранок керівництво польських організацій сформувало штаб Начальної команди, комендантом якої обрано капітана Ч. Мончинського. У другій половині дня південно-західна частина Львова почала вкриватися опорними пунктами польських вояків, які одночасно служили місцями збору добровольців. У різних районах міста виникали мобілізаційні пункти. Ними керували відомі місцеві громадсько-політичні діячі. Вже до полудня польські вояки утворили фронт, що відокремив частину міста. Сюди українські повстанці доступу не мали.

Уже 1 листопада чисельність польських повстанців нараховувала 1 134 особи. У результаті подальшого напливу добровольців й оголошенні 3 листопада часткової мобілізації колишніх вояків австрійської армії і польського населення, до складу польських збройних формувань прибуло 3 110 осіб¹⁶. Протистояння українців та поляків зростало. Почалася завзята боротьба за важливі об'єкти інфраструктури міста. До кінця дня 2 листопада поляки оволоділи головним залізничним вокзалом, захопили на його складах велику кількість зброї й амуніції, що дало змогу озброїти 4 000 вояків¹⁷. Поряд з опором українській владі на бойових позиціях вони розгорнули диверсії в українських кварталах міста. Від рук жорстоких терористів гинули не тільки українські вояки, а й цивільні громадяни.

Тим часом стрілянина з вікон, пивниць і дахів стала в місті масовим явищем. Обстрілювали навіть українські санітарні автомобілі, які було легко розрізнити за білими хоруговками з червоними хрестами. Українська громада обурювалася проти таких способів боротьби. Наростала хвиля невдоволення щодо надто ліберального ставлення української військової влади до ворожих елементів. На думку громадян, така великодушність завдавала українцям тільки втрат. На мурах міста з'явилося звернення до польського населення «Пересторога», в якому зазначалось: якщо цивільне населення міста Львова бере участь у боротьбі проти українських військ, стріляючи по них із вікон домів, «заповідаю і перестерігаю, що мешканці мужеського пола того дому, з котрого впаде хоч би один стріл, будуть здесятковані. Видано у Львові, дня 4 листопада 1918 року. Наказний отаман Дмитро Вітовський»¹⁸.

Свідки й учасники тогочасних подій твердять, що українська сторона вела війну «в рукавичках». Поляки оволоділи приміщеннями собору Святого Юра та проголосили їх мешканців заручниками. Ніхто з української сторони не подбав про взяття заручників із-поміж цивільного населення. На теренах корінної Польщі поширювалася неправдива інформація про жажливі знущання над поляками на східних рубежах, що підбурювало шовіністичні кола до боротьби проти української

¹⁵ Кузьма О. Листопадові дні. 1918 р. С. 79.

¹⁶ Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. С. 60.

¹⁷ Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР. Львів: «ОЛІР», 1995. С. 47.

¹⁸ Кузьма О. Листопадові дні. 1918 р. С. 150.

державності. Польські повстанці від початку зрозуміли, що між поляками й українцями ведеться війна, і переможе сильніший. Українці ж трактували польське повстання у Львові як певне тимчасове непорозуміння, що можна залагодити через переговори й компроміси.

Уже 2 листопада поляки добилися відчутних успіхів і командував українського війська Д. Вітовський подав у відставку. УНРа призначила головнокомандувачем Г. Коссака – коменданта Легіону УСС. Упродовж 3–4 листопада до Львова прибули частини полку УСС. Відтак у підпорядкуванні Генеральної команди з'явилося регулярне військо з 1 500 стрільців і старшин, що становили три чверті тогочасних українських збройних сил у Львові. Проте чисельність польських збройних сил переважала – вони перехопили ініціативу й розгорнути активні бойові дії.

Військово-мобілізаційне будівництво, створення регулярних збройних сил, окремих військових формувань ЗУНР відбувалися в умовах недостатнього управління з боку Генеральної команди (з 8 листопада вона перейменована в Начальну команду), нерідко в умовах стихії і безладдя. На відміну від польського керівництва, українці головні надії покладали на Легіон УСС (а вже до 5 листопада польська мобілізаційна акція збрала не менше 4 000 вояків) та українських жовнів із частин австрійської військової залоги міста. Поза бойовими діями невинуватно залишився широкий загал українського населення Львова (а це не менше 27 тис. осіб). Однак командування ЗУНР відмовилося, на відміну від поляків, від мобілізації бойових ресурсів і навіть не мало відповідного відділу¹⁹.

На п'ятий день запеклих боїв, після того, як до Львова прибули Січові стрільці, українська державна влада вважала, що ситуація стабілізувалася і треба лише підняти населення краю на боротьбу за владу, відкрити українцям очі на їхній національний обов'язок, спрямувати до однієї мети. Тому УНРа 5 листопада 1918 р. видала три загальновідомі відозви²⁰. Але, як згадує свідок тих подій, вони не доходили до відома тих, для кого були призначені, бо поляки перерізали залізничні шляхи сполучення. Не доходили до народних мас і українські газети. Внаслідок того народ не чув голосу й не знав намірів української влади, а це негативно відобразилося на ставленні провінційного населення до визвольної боротьби вже на початку змагань і заважало справі в подальшому²¹.

Отже, на перших етапах військово-будівництво в новоствореній державі відбувалося стихійно, а політичне керівництво країни в основному покладалося на національну свідомість і патріотизм населення. Це, певною мірою, обумовлювалося тим, що Листопадовий зрив був військово-революційною операцією, яку таємно здійснив Український головний військовий комісаріат (УГВК). Поза тим, український політичний провід був не готовим до таких подій, і навіть не тому, що не передбачав розпаду Австро-Угорської імперії, а тому, що його не хотів. Політикум Галичини вів тривалі переговори з віденським урядом і вірив у можливість перетворення монархії Габсбургів у федерацію національних держав, як це передбачав цісарський маніфест від 18 жовтня 1918 р. Очікуючи вирішення

¹⁹ Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. С. 74.

²⁰ Державний архів Львівської області (далі – Держархів Львівської обл.). Ф. 1259 («Рудківський повітовий Державний комісар ЗУНР»). Оп. 1. Спр. 113. Арк. 13.

²¹ Кузьма О. Листопадові дні. 1918 р. С. 168.

українського питання, УНР і парламентське представництво УНРади практично не втручалися в хід подій, які внаслідок Листопадового чину йшли революційним шляхом руйнування австрійської державності й формування на її ґрунті влади українського народу.

Переворот у Львові українці здійснили доволі незначними силами. У військових частинах і підрозділах, що опанували столицю, справді здібних осіб до військової справи було мало. Це переважно жовніри зрілого віку та військовики, які видужували після поранень або хвороб. Тому їх бойова цінність була доволі незначною. Українські вояки, переважно селяни, які в бойових обставинах великого міста, серед значної частини ворожого населення й незнання місцевих умов, падали духом. Їм бракувало енергійних і досвідчених командирів, тому вони поступалися противникові надто легко або ще гірше – дезертирували. Незважаючи на те, що напередодні перевороту його керівництво видало наказ провінційним командам негайно відіслати всі боєздатні військові формування до Львова, галицька провінція повною мірою не виконала цього наказу. Відтак, гарнізон Львова вбивався із сил у боротьбі з ворогом, а поза Львовом зовсім бездіяльно перебувало багато військових бойових груп. Якщо б кожний із 40 повітів, в яких уже сформувалася міцна українська влада, надіслав до столиці хоча б одну бойову сотню (що було можливим), то стан українських військ у Львові зріс би до 14 тис. осіб, що означало б перевагу приблизно на 7 300 стрільців. Тоді поляки були би змушені віддати місто²².

Незважаючи на те, що 8 листопада 1918 р. УГВК оголосив «Поклик до всіх Повітових Управ», він не мав наказової чи директивної сили («поклик»). Тому процес військового будівництва відбувався якимось навмання, стихійно. Заходи щодо утворення Галицької армії практично не виконувалися, незважаючи на настійливі домагання УГВК.

Необхідно зауважити, що УНРада, здобувши владу, понад тиждень не робила реальних кроків щодо забезпечення постійного керівництва державним життям. Лише з 9 листопада, коли утворила уряд – Тимчасовий державний секретаріат, у складі якого було 14 міністерств (державних секретарств) на чолі з державними секретарями, зокрема Державний секретаріат військових справ (ДСВС), який очолив полковник Д. Вітовський, військове будівництво починає набувати організованості, обґрунтованості та плановості.

Політичному і військовому керівництву ЗУНР ставала все очевиднішою необхідність створення регулярної армії. Запеклі й виснажливі бої після 5 листопада між українською залогою та польським населенням Львова дещо пригасили революційний запал українських військовиків – розпочалося масове дезертирство. Начальна команда розсилала кур'єрів по усіх повітах із вимогами надсилати до Львова військові частини²³. Але міста і повіти зволікали. На цей час у місті перебувало чимало військовиків, які служили в австрійському війську й були у відпустці або на відпочинку. Начальна команда прийняла рішення про зарахування

²² Шанковський Л. Українська Галицька Армія: воєнно-історична студія. Вінніпег: Вид-во Д. Микитка, 1974.

²³ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДАЛ України). Ф. 581 («Колекція документів про діяльність урядів та армій УНР і ЗУНР»). Оп. 1. Спр. 206. Арк. 1.

їх до українських військових загонів для оборони Львова, але вони відмовлялися воювати²⁴.

11 листопада 1918 р. бойовий склад українського гарнізону Львова нараховував близько 60 старшин і майже 2 000–2 200 багнетів²⁵, що було явно недостатньо для оборони молодої держави. Політичне керівництво ЗУНР враховувало сумнівний досвід Центральної Ради, яка так і не спромоглася утворити сильної армії і тому швидко зникла з політичної арени.

Військове будівництво ЗУНР відбувалося за вкрай несприятливих умов. Якщо в щойно утворених державах на теренах колишньої Австро-Угорської імперії – Польщі, Угорщини, Чехословаччини – існували збройні формування й органи військового управління ними, то українці були цього позбавлені. Вони не могли використати досвід утворення збройних сил УНР доби Центральної Ради, бо формування армії Наддніпрянської України відбувалося, переважно, через українізацію залишків армії Російської імперії, які перебували на її території. Тому військово-політичне керівництво ЗУНР змушене було розробити й запровадити власну систему економічних, соціально-політичних, правових, власне військових та інших заходів, які здійснювалися в інтересах зміцнення обороноздатності молодої держави.

13 листопада 1918 р. на підставі постанови УНРади голова Державного секретаріату К. Левицький і ДСВС видали низку розпоряджень щодо створення Галицької армії²⁶. Було проголошено, що всі військові формування та формації колишньої Австро-Угорської монархії, які на той час перебували на території ЗУНР, а також усі військові частини, в минулому сформовані на території країни, підлягають демобілізації. Їхнє рухоме і нерухоме майно й інвентар передавалися українським окружним командам²⁷.

13 листопада 1918 р. була оголошена часткова мобілізація, згідно з якою всі придатні до служби чоловіки з демобілізованої австро-угорської армії 1883–1903 р. н., а також усі, хто служив за контрактом віком до 50 років, підлягали мобілізації. Непридатними вважалися тільки особи, які не мали однієї кінцівки, сліпі на обидва ока, глухонімі та психічнохворі. Від військового обов'язку були звільнені лише учні середніх шкіл. Мобілізація стосувалася тільки українців, а не національних меншин²⁸.

Мобілізацію з розумінням зустріло населення Галичини. Але траплялися випадки ухилення від призову. Контингент мобілізованих не завжди відповідав вимогам. Так, державний повітовий комісар Збаража писав: «Доношу, що елемент, вернувшись з війни, є найбільш здеморалізований, фізично слабкий і винищений, а у зорганізуванню громади мого повіту являється найбільш деструктивним... не знаю, який буде вислід розказів мобілізації»²⁹.

²⁴ ЦДІАЛ України. Ф. 360 (Особистий фонд адвоката Володимира-Степана Старосольського). Оп. 1. Спр. 163. Арк. 2–4.

²⁵ Там само.

²⁶ Вісник Державного Секретаріату Військових Справ (Тернопіль). 1918. 1–14 грудня. Ч. 1. С. 2.

²⁷ Там само.

²⁸ Там само.

²⁹ ЦДАВО України. Ф. 1078 (Головне управління Генерального штабу УНР). Оп. 1. Спр. 82. Арк. 26.

Чи не найскладнішою проблемою комплектування збройних сил ЗУНР був добір командних кадрів. 16 листопада 1918 р. ДСВС наказав окружним і повітовим військовим командам взяти на облік усіх старшин-українців та негайно їх мобілізувати³⁰. Робота ДСВС дала результати. На основі наказу про харчове забезпечення чисельність українських військ у Львові 21 листопада 1918 р. становила: 161 старшину і 4 517 стрільців – 4 678 осіб. До бойового складу належали 120 старшин і 3 185 рядових – 3 305 осіб. Хоча браку старшин у війську не вдалося подолати.

Начальна команда від початку не організувала захоплення влади у провінції, тому події на місцях розвивалися хаотично. Нова українська влада у повітах і невеликих містах починала урядувати самостійно, на власний розсуд. «У кожному майже повіті була своя окрема республіка з своїм військом. Ніхто не мав часу ані можливості шукати зв'язку з центром», – згадує свідок подій того часу³¹.

Воєнні дії між українськими і польськими загонами відбувалися зі змінним успіхом. Однак наприкінці листопада 1918 р. поляки оволоділи Львовом та околицями. На північному заході їм вдалося захопити важливий залізничний вузол – Перемишль. Буковину окупували румунські війська. Закарпаття продовжувала контролювати угорська адміністрація. 22 листопада 1918 р. українські частини, які боронили Львів, під натиском сил ворога, що переважали, були змушені залишити місто. Уряд ЗУНР переїхав спочатку до Тернополя, а згодом (січень 1919 р.) – до Станіславова. Владу у Львові захопив Польський тимчасовий урядовий комітет, який оголосив, що Східна Галичина приєднується до Польщі.

Відтак, втрата Львова завдала дошкульного удару по міжнародному престижу ЗУНР і спричинила невизнання її державами Антанти. Після поразки Галицької армії у битві за Львів Рада Державних Секретарів (так перейменовано Державний секретаріат) вирішила об'єднатися з УНР, щоб реалізувати віковичне прагнення українського народу до національно-державної єдності.

REFERENCES

1. Hutsuliak, M. (1993). *Pershyi Lystopad 1918 roku na zakhidnykh zemliakh Ukrainy*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
2. *Istoriia Ukrainy: nove bachennia: u 2-kh t.* (1996). (Vol. 2). Kyiv: Vyd-vo «Ukraina»
3. Krezub, A. (1933). *Narys istorii ukraïnsko-polskoi viiny, 1918–1919*. Lviv: Chervona Kalyna [in Ukrainian].
4. Kuzma, O. (2003). *Lystopadovi dni. 1918 r.* Lviv: NVF «Ukrainski tekhnolohii» [in Ukrainian].
5. Levytskyi, K. (1931). *Velykyi Zryv: Do istorii ukraïnskoi derzhavnosti vid bereznia do lystopada 1918 r. na pidstavi spomyniv ta dokumentiv*. Lviv: Chervona Kalyna [in Ukrainian].
6. Lytvyn, M. (1998). *Ukrainsko-polska viina 1918–1919 rr.* Lviv [in Ukrainian].
7. Lytvyn, M., & Naumenko, K. (1995). *Istoriia ZUNR*. Lviv: «OLIR» [in Ukrainian].

³⁰ Вісник Державного Секретаріату Військових Справ. С. 1, 2.

³¹ ЦДАЛ України. Ф. 360 («Особистий фонд адвоката Володимира-Степана Старосольського»). Оп. 1. Спр. 163. Арк. 2.

8. Shankovskiy, L. (1974). *Ukrainska Halytska Armia: voienno-istorychna studiia*. Winnipeg: Vyd-vo D. Mykytiuka [in Ukrainian].
9. Shyshka, O. (1993). *Slidamy lystopadovykh boiv*. Lviv: Vyd-vo un-tu «Lvivska politekhnika» [in Ukrainian].
10. Vasiuta, I. K. (2001). Natsionalno-vyzvolnyi rukh u Zakhidnii Ukraini (1918–1939 rr.). *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 5, 26 [in Ukrainian].
11. Visnyk Derzhavnoho Sekretariatu Viiskovykh Sprav (Ternopil). (1918, Hruden 1–14), 1, 2 [in Ukrainian].

Nadiia STUKALINA, Svitlana LUKIANCHENKO

MILITARY AND POLITICAL SUCCESSES AND BLUNDERS OF THE STATE AUTHORITY BODIES AND MILITARY COMMAND OF THE WEST UKRAINIAN PEOPLE'S REPUBLIC IN THE BATTLE OF LVIV IN THE POLISH-UKRAINIAN WAR 1918–1919

The purpose of the research is to analyze the factors that influenced the successes and failures of the Ukrainian uprising on the 1 of November 1918, the protection of the West Ukrainian People's Republic, the influence of the Polish underground and legal military and paramilitary organizations on the population of Galicia. The methodological basis of scientific research is a dialectic and historical method and a systematic approach.

The article analyzes the preconditions of the November uprising and the activity of the Central Military Committee on preparation for armed struggle, the rallying of Ukrainian military forces, difficulties, and obstacles on the way. The main decisions and appeals of the Ukrainian National Council and military administration of the West Ukrainian People's Republic concerning mobilization of the Ukrainian people to struggle for their statehood and independence on the territory of Eastern Galicia are revealed.

The unfavorable conditions of military construction of the West Ukrainian People's Republic are highlighted, in particular, the absence of their own military formations. The activity of the State Secretariat of Military Affairs concerning the recruitment of the Galician Army, its legal basis, successes and blunders of the Galician Army Initial Team, the number and quality of the armed units that participated in the battle of Lviv and its suburbs are analyzed.

Keywords: the West Ukrainian People's Republic, Ukrainian National Council, Central Military Committee, State Secretariat of Military Affairs, Galician Army Initial Team.

ЗМІСТ

ІСТОРИЧНІ СТУДІЇ

Актуальні питання української історії	3
Мисак Наталія. «Молодіж не повинна укладатися в готові вже, вироблені шаблони ...»: Михайло Грушевський та українське студентство	3
Трач Віра. «Гігієна є мірилом культури»: українські фахові кола та гігієнічний рух у Львові на початку ХХ століття	22
Надрага Марта. Бібліотечна сфера у Другій Речі Посполитій: законодавче регулювання (1923–1939)	45
Фіногенов Олег. Західноукраїнське товариство Ліги Націй: створення, статутні завдання, перші кроки на міжнародній арені	55
Онишко Леся. Голодомор 1932–1933 років в Україні: основні етапи поширення інформації.	66
Ruda Oksana. Educational issue in the Polish socialist party activities during the interwar years of the 20 th century	86
Пагіря Олександр. Співпраця чехословацьких військових і «Карпатської Січі» у протидії диверсійним акціям Польщі й Угорщини проти Карпатської України (1938–1939).	97
Стасюк Олександра. Політичні настрої західних українців під час виборчих кампаній повоєнного періоду	113
Ільницький Василь. Обставини загибелі провідника окружного проводу ОУН Закарпаття Дмитра Бандусяка	125
Муравський Олег. Галицька асамблея (1991): витоки, спекуляції, ухвали . . .	139
Артимишин Павло. «Газові війни» Російської Федерації та України 2006 та 2009 років: візії української суспільно-політичної думки	149
До 100-річчя ЗУНР	175
Ляшкович Роман. Мобілізації українського населення до війська ЗУНР: організація, проблеми, наслідки (листопад-грудень 1918 року)	175
Стукаліна Надія, Лук'янченко Світлана. Військово-політичні успіхи та прорахунки органів державної влади і військового управління ЗУНР у битві за Львів у польсько-українській війні 1918–1919 років.	186
Губський Сергій. Становлення та діяльність військової авіації в українських арміях (1917–1920): історіографічний нарис.	196
Виздрик Віталій, Мельник Олександра. Аграрна політика уряду ЗУНР (ЗОУНР)	211
Олійник Сергій. Подільська сторінка історії Української Галицької армії у спогадах сучасників.	222

Borchuk Stepan, Zasytko Maryana. ZUNR (West Ukrainian People's Republic) in encyclopaedic editions.	238
Воєнна історія	247
Ткачук Андрій. Участь Збройних сил України в системі колективної безпеки в державній політиці незалежної України.	247
Постаті	257
Сова Андрій. Участь Івана Боберського в Науковому товаристві ім. Шевченка напередодні Першої світової війни.	257
Хома Іван. Євген Коновалець і Листопадовий чин у Львові	266
Середюк Марія. Від самостійницьких гасел до нормалізації: громадсько-політична діяльність Володимира Целевича (1931–1939)	274
Романюк Михайло. Василь Кук: до біографії Головного командира УПА (1941–1954).	284
МОВОЗНАВСТВО	293
Дидик-Меуш Ганна. Сполучуваність vs комбінаторика для розвитку історії української мови.	293
Сокіл Богдан. До проблеми функціонування української мови в судах Східної Галичини (на матеріалах засідань Галицького сейму)	304
Галайчук Володимир. Борщ у ритуально-обрядовій та магичній практиці поліщуків Чернігівщини (за польовими матеріалами)	313
ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО	
Гаврилів Тимофій. Територія само(в)пізнання: «Чар Марока» Софії Яблонської-Уден.	331
Прокіп Валентина. «Небуденна» жінка залізної вдачі: Олена Пчілка очима сучасників (на матеріалі спогадів про письменницю).	341
ОГЛЯДИ ТА РЕЦЕНЗІЇ	352
Пастух Тарас. [Рец.]: На перехресних стежках барокових перекладів	352
Козловський Сергій. [Рец.]: Перша українська військова енциклопедія: проект «Історія війн і військового мистецтва»	359
Кобиринка Галина, Рябець Людмила. [Рец.]: Наталя Хобзей і її стезя, закосичена науковими думками, рідними словами...	366